

Az örökifjú Patkós Irma

Rezzetetlen arccal, egyenes derékkal ült a fényben. Két keze egymáson, az ölében pihent. Így várta, míg egy szék sem recsen, míg az utolsó suttogás is elül. Tekintetével a közönséget kereste, majd ajka kinyílt, és varázslatos hangján mesélni kezdett. Eltűnt a parányi színpad, s egyetlen helyről, az arcáról sugárzott a fény. Messze kerültünk időben és térben, míg hallgattuk a madárlátta kenyér történetét, s aztán versek következtek: József Attila, Gyóni Géza költeményei...

Irma néni nem szavalt, előadott. A legtisztább magyar nyelven jelentette meg a sokszínű, sokértelmű gondolatot. Kilencven évesen, egyszemélyben is teljes elményű színházat terem, hogy tette hosszú évtizedekig. Legendás szépségét kozmetikumok nélkül is megőrizte, arca most is ragyog, szeme fényt sugárzón csillogó.

Cegléden él egy aprócska házban, most már testvérek nélkül, egyedül. Cegléden, szülővárosában, 1900 óta.

Az országos színészegyesület iskoláját elvégezve kapott diplomát. Első ízben a Víg-színházban lépett fel. Majd játszott Békéscsabán, Pécsen, s a leghosszabb ideig Szegeden. Primadonna volt. Enkelő operát és operettet. Ő volt *Médi* (Schubert-Bert: Három a kislány), *Suzuki* (Puccini: A Pillangókisasszony), *Solvejg* (Ibsen: Peer Gynt), de a *Lili bárónő* is (Huszka), s a hercegnő *Fedóra* (Kálmán Imre: Cirkuszhercegnő).

1945 után a Fővárosi Operett, a Néphadsereg és a Madách Színház tagja. Itt játszott a legendás Nóra előadásban visszavonulásaig.

A fiatalabb korosztály film-

szerpeiből ismeri. Ő volt a *Sárika, drágám* (Sándor Pál filmjében, 1970-ben). De láthattuk a *Gyermekebetegségeiben* (1965), az *Ünnepnapokban* (1967), a *Végre hétfő és a Hangyaboly* (1971), a *Legszébb férfikor, az Újvidék* (1972) című filmekben is. Gyakran tűnik fel alakja tévéfilmekben. Legutóbb *Odze György: A nagypapa ajándéka* című írásából készült tévéfilmben szerepelt.

Mint mondja, már fárasztja az autót, különösen akkor, ha többször kell megtenni a fordulót. Ritkán vállal fellépéseket. De ha felvevőgép elé áll — akármilyen kis időre is —, ha dobogóra lép, hogy verseket mondjon, sugárzó körülötte a fény. Törékeny természetével, hófehér hajával nagyszasszonya mesterségének. Tiszta, érthető magyar beszédével, eszköztelenül, játékkal, sokoldalú jellemformáló képességével életet, fényt és színt varázsol.

A Nóra-beli Rank doktor szavaival: Köszönjük Irma néni a tüzet. Még sokáig vigyázza, még sokáig legyen velünk.

J. Á.

Beszédes gesztusok

Akár hiszik, akár nem: legalább két nyelven beszélünk valamennyien. Természetesen itt van az anyanyelvünk, ám a testbeszéd is elválaszthatatlanul hozzánk tartozik. Mert a mozdulatainkkal, gesztusainkkal is minduntalan kifejezzük valamit. Fogékonyságot vagy elzárkózást, örömet és bánatot, rokonszenvet vagy unszimpatiát. Más kérdés, hogy ritkán gondolunk erre. Annál inkább, mivel felemás viszonyban állunk a közlési formával. Birtokoljuk, beszéljük ugyan mindnyájan, de csak nagyon kevesen tudunk olvasni belőle.

BENCZE LÁSZLÓ: EMBEREK

Gondoljunk csak meg: az emberi kapcsolatteremtés többnyire a beszédre hagyatkozik. Holott e viszonylatokban mintegy 60–80 százalékos szerepet kapnak a nem-verbális közlések. Az alaphelyzet tehát ugyancsak megdöbbentő. Szinte kizárólag abba a jelrendszerbe kapaszkodunk, amely a legingoványosabb. Annyi benne a ravaszág, hamisság, hogy alig látjuk tőlük a hitelességet, az őszinteséget. Ráadásul a tapintatosságunk is elég gyakran képmutatáshoz vezet. Ha már megbeszéltem a barátommal, ismerőssémmel minden fontosabb témát, akkor önkéntelenül is felállok, majd a kijárat felé sétálok. De ő csak mondja, mondja a mondókáját. Erre az ajtó előtt megállok, figyelem az arcát, udvariassan válaszolok. Csakhogy félig a kijárat irányába fordulok, lábféjem is ebben a szögben áll. Ezzel ösztönösen elárulom: mennek már a csudába. Vagyis a gesztusainkkal még nem-

igen tudunk hazudozni. Hál' Istennek. Legalább van még bennünk valami szűzies tisztaság.

Mindenesetre, aki megtanulja a testbeszéd jelentését: nem lesz boldogabb ember. Sőt. Ekkor fedezi fel csak igazán, mekkora színház az egész világ. De így mégiscsak tisztábban látunk. Nemcsak másokat: önmagunkat is. Hiszen korántsem szívderítő, ha egy tanár ráébred, hogy az óráin csak látszólagos a figyelem. Igazában azonban unatkoznak a gyerekek. Egyébként magam is észrevettem: mennyire botcsinálta pedagógus vagyok. Amíg az oldottabb szövegezéssel lépten-nyomon fel akarom adani a hallgatók vizsgadrukkját, addig szokás szerint velük szemben ülök. Ami pedig egy versengő, feszültségteli helyzetet terem. Mint ahogy a színházi balettprodukciók mérsékelt látogatottsága is eleven gond és vitatéma. És a ba-

jok forrását itt is a gesztusbeszédben való járatlanságunkban találhatjuk meg. A szobrász viszont egyenesen rokonának érezheti a táncművészt. Elvégre mindketten a térbe ágyazott formákkal, mozdulatokkal dolgoznak.

Persze sok-sok eleme, rafinériája van a testbeszédnek. Előfordul, hogy a partnerünk összefont karra, ám nyitott tekintettel figyel a szavainkat. Egyrészt védekezik, mégis átadja magát az eszmecserének. Hogy mi akkor az igazság? Ezt csupán a gesztusok egymásutánjából és összefüggésrendjéből lehet kihámozni.

Az előbbi szituációban például az a kérdéses: melyik észrevételünkkel váltottuk ki a védekező magatartást.

Úgyhogy csinján kell bálnunk az értelmezésekkel, konzekvenciákkal. De azért nem árt figyelni.

Szuromi Pál

„Tehát nekem, úgy, ahogy van, szőróstül-bőróstül tetszik a Magyar Televízió? — kérdezhetik most sokan, nem kis felháborodással. Szó sincs erről! — írja alábbi cikkünk szerzője, aki rövid, pontos és olykor kíméletlen tévékritikákkal van jelen az általa is irányított Esti Hírlapban.

Díjak és viták után

Élő adás — és pótszer

Jó volt vagy rossz volt a Televízió műsora az elmúlt másfél évben — a játékfilmek, a művészet most nem volt versenyben —, erre kellett választ adnom a Janicsó Miklós vezette zsűriben. kilencedmagamnak. Merthogy ez volt a tétje, ez volt az igazi kérdése a Miskolcra Pestre költözött, s mindjárt előkelő, új nevet is szerzett (Telefaktum) tévés dokumentum- és riportfilm fesztiválnak. Az, hogy a 180 művet öt kategóriában nevezték, amiből hozzávetőleg hatvan került az óbudai Zichy kastély közönsége és a zsűri elé, az szervezési, formai kérdés lehetett csupán, mindenkit az érdekelt igazán: milyen tükröt tartott ebben az eseménydús másfél-két esztendőben a televízió az ország közönsége elé? (Itt most már nemcsak a központi, állami televízió produkciói versenyeztek, hanem részt vettek — egy díjat be is gyűjtöttek — a városi, közönségi televíziók is.)

Nos, a zsűri díjakat ugyan adott — a hatvanból vagy 14 produkciónak —, de általában elégedetlen volt. (Olyannyira, hogy például a legjobb riportert díjat ki sem adtuk.) Így utólag, talán a nyilvánosság előtt is elmondhatom, hogy én nem értettem mindenben egyet

zsűritag-társaimmal. S hogy ezt meg is írom, annak egyszerű oka van, úgy hiszem, hogy a közvélemény is — miként ez a zsűri — szigorúban ítélkezik, mint lehet. S ha meggyőzni nem is tudom a közvéleményt — nyolc társamat sem mindig tudtam —, talán vannak, akik figyelemreméltónak tartják az én érveimet is.

Ebben az elmúlt másfél-két esztendőben ugyanis szenzációsan érdekes — és friss — információkhoz jutottunk a televízió jóvoltából. Gondoljunk csak a forradalmat irányító román televízió adásaira, amit mi a szó szoros értelmében egyenes adásban nézhettünk végig Magyarországon. Ám nem kevés izgalmat okozott ebben a 18–20 hónapban néhány közvetítés a Parlamentből, vagy akár az a néhány óra, a nemzeti háromszögletű kerekasztal mellől, amikor kiderült, hogy két párt ott és akkor nem írja alá az előkészített megegyezést. Nem sorolom tovább; mindenki őriz az emlékeztében jó néhány ilyen drámai pillanatot, talán még a túldimenzionált választási küzdelem kerekasztal-vitáiból is.

Márpedig „a televízió” egyenlő az élő adással. Azt hiszem, ideje elfelejteni azokat az esztétizáló, a műfaj

sajátosságait üldöző okjezteket, amelyek lassan 30 éven át azt próbálták kideríteni: mi az igazi jellegzetessége, mi az igazán televíziószerű újdonsága ennek a technikai csodának. Azt hiszem, csak egyetlen ilyen utólríhetetlen, semmi másal nem azonosítható, nem helyettesíthető sajátossága van a televízióknak: az élő adás. A romániai forradalom előkövetítésén túl gondoljunk például azokra a pillanatokra is, amikor a Challenger-rakéta hét emberrel a fedélzetén a szemünk előtt robbant szét a levegőben, vagy —, hogy békésebb pályákra közelítsünk — egy világbajnoki focidöntőre, esetleg egy nemzetközi rock-segélykoncert közvetítésére.

Az élő közvetítésekkel pedig nem vizsgázott rosszul a Magyar Televízió. Amit mi ott zsűrizgettünk Óbudán, az mind olyan riport-, dokumentum-, interjú- vagy tudományt népszerűsítő film volt, amelyik épp úgy készülhetne filmszalagra, s vetíthetné akár mozgóképernyő előtt is. Ami nem azt jelenti, hogy ezekben a műfajokban nem lehet valami jó vagy rossz. De még ezekenél a konzervált műsoroknál sem lehet eltekinteni az időponttól, amikor készítették, s amikor sugározták azokat.

Hónapokkal az esemé-

nyek és az adás után természetesen mást jelent egy *Tökés László*-interjú, egy *Dubcek*-interjú, mint amikor — szinte élő adásként — először találkoztunk velük. Ma már azt is tudjuk, hogy akkoriban nemzetközi, politikai jelentősége volt ezeknek az adásoknak, s most, utólag lehet mérleseklni, ki a jobb riportert, lehetett volna jobban csinálni egyiket vagy másikat, ám azon alig lehet vitatkozni, hogy a maguk idejében nem egy, de legalább két-két ország lakossága és sajtója számára volt szenzáció. (A *panoráma* egyébként ezért a két munkájáért és egész éves tevékenységéért kapta a zsűritől a Magyar Újságírók Szövetsége díját). *Elek János* két évvel ezelőtt, készült, Vietnamot bemutató filmje nem kapott díjat, *Juszt László*nak a bolgár-török határon a kíváncsiak hisztéria kellős közepén készített riportja ugyancsak díj nélkül maradt, ám itt sem lehet kétségünk, hogy a bemutatásuk napjainban bátorságot, ereditéséget, igazi újdonságot jelentettek. Csakhát nagyon nehéz magunkat akár egy-másfél évvel ezelőtti politikai lekiállapotunkba visszaképezni, pedig az ilyen típusú műveknek mindig pillanatnyi és helyi értéke van. S ez nem bűne, hanem erénye a televízióknak. (Még a díja-

zott, időt állónak látszó Csernobil-filmről, a Zóna címről is kiderült, hogy a helyzet annál is tragikusabb, mint amit alkotói bemutatnak, de ez nem von le semmit annak az értékéből, amit ez a riport a sugárzása idején jelentett).

Valamivel könnyebb dolga volt azoknak az alkotóknak, akik a társadalom periferiájára szorult, egykor megnyomorított, ma békésen megbocsátó emberekről készítettek portrékat, hiszen egy-egy érdekes sors, magatartás, példaértékű lehet. Több ilyen film kapott elismerést, például az egykori arisztokratákat bemutató *Urak*, a hajdan kuláknak nyilvánított, idős bácsival készült interjú, vagy egy gondozónő-apáca kicsit hosszadalmas visszaemlékezéseit bemutató munka. (Igaz, az utóbbi már nem is kapott díjat.) Mint ahogy a művészetet, művészeket népszerűsítő munkákkal is könnyebb időtálló műveket létrehozni, hiszen ha szerencsés kézzel választják ki az alkotót, az alkotást, akkor ez már olyan nyersanyag, amivel hatásosan lehet építkezni. (*Melocco*, *Bartók*, a szovjet avantgarde budapesti kiállítás, és így tovább.)

Tehát nekem, úgy, ahogy van, szőróstül-bőróstül tet-

szik a Magyar Televízió? — kérdezhetik most sokan, nem kis felháborodással. Szó sincs erről. Se elég helyem, se időm, hogy felsoroljam, mi minden és miért nem tetszik a képernyőn. En csupán a sommás, ezért mindig igazságtalan ítéleteket nem szeretem. Legfőként pedig azért vettem magamnak a bátorságot — pedig tudom, néhány gyalázkodó tiltakozást gyűjtök majd be ezzel a védelemmel —, mert nagyon szeretném, ha egyre többen elhínnék: a televíziózás elsősorban és mindenekelőtt élő adást jelent. A többi a pótmózi, pótszínház, póthangverseny, pótskola, — nem ritkán pótmamaszolgálat —, s mindez lehet bármilyen fontos, mégis csak másodrendű. A televízió végül is olyan eszköz, amely nagyon fontos szerepet tölt be az életünkben, mindenekelőtt szórakoztatásunkban, időtöltésünkben, magányunkban vagy közösségi létünkben, de a minőségét elsősorban az adhatja csak, mit tud szűkebb és tágabb környezetünkben — ha lehet, egyenes adásban — közvetíteni. A többi megítél a film-, a színház-, a zene-, vagy az irodalomkritika dolga, ami fontos, az a napi szembesülés az élettel. S ha itt minősítünk, többnyire már önmagunkat minősítjük.

Bernáth László